

ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті проаналізовано стан дослідження цінностей виховання сучасними зарубіжними науковцями. Розглянуто такі принципи: толерантність, чесність, повага, відповідальність, відмова від насилля, соціальна справедливість, бути кращим особисто й колективно, турбота про власні інтереси та інтереси інших, свобода, етичність.

Ключові слова: цінності освіти, духовні цінності, фактори, принципи, дослідження проблеми у зарубіжних країнах.

В Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Національною академією педагогічних наук України та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти (2011 р.) зазначено, що процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти передбачає утвердження суспільного та індивідуального життя на основі загальнолюдських цінностей, духовних, моральних та культурних засад життя українського народу. Тому мета сучасного освітнього процесу — сприяти формуванню громадянина, патріота, духовно і морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, ефективно вирішувати особисті проблемами, творити себе та навколишній світ.

Аналіз стану проблеми цінностей виховання у сучасних наукових працях засвідчує, що більшість дослідників віддають перевагу її методологічному аспекту з позиції філософії минулих століть (Е. Кант, Е. Гуссерль, Г. Ріккарт та інші), соціології (С. Анісімов, В. Василенко, О. Дробницький, М. Каган, П. Тугарінов, С. Причепій та інші) або психології та педагогіки (Б. Анісімов, В. Василенко, Л. Божович, І. Кон, В. М'ясищев, С. Рубінштейн та інші). Проблема цінностей виховання досліджується також з урахування ряду робіт українських учених, таких як: І. Бех, О. Сухомлинська, О. Єжова та інші. Проблемам духовних цінностей освіти менше уваги приділяється у сучасних зарубіжних дослідженнях. Аналіз наукової літератури свідчить, що дослідження цінностей проводили європейські (В. Davidov, P. Schmidt, S. Schwartz), канадські (М. Taylor, Н. Weingarden), китайські (RHM Cheng, JCK, Lee, Ng, M. Mei-Lin), південно-африканські (Kader Asmal), індійські (N. Gupta), австралійські (В. Hill, V. Zbar, D. Brown, В. Berezniki) та інші вчені. Дослідженнями цінностей духовності займалися також американські дослідники (J. I. Martin, С. R. Carlson, E. L. Worthington, T. A. Kurusu, M. McCullough, S. I. Sandage та інші).

В останні роки найбільш вагомий науковий вплив на розвиток досліджень цінностей було зроблено науковою групою Інституту соціології Цюріхського університету професорами Е. Давидовим, П. Шмідтом та Ш. Шварцом. Стимулом для досліджень стало визначення причин міжнаціональних сутичок між місцевим населенням та емігрантами в країнах Європи. Було зрозуміло, що ці конфлікти пов'язані не стільки з економічними, скільки з культурними чинниками, дотриманням різних цінностей.

У 2012 році Е. Давидов, П. Шмідт та Ш. Шварц у спеціальному випуску з теорії людських цінностей [3] проаналізували результати дослідження всесвітніх цінностей (WVS. 2000) у 36 країнах Європи. Обсяг вибірок становив: від 533 (Ісландія) до 2740 (Німеччина). Автори опиралися на попередні дослідження цінностей Ш. Шварца (1992 р.) [2; 4].

Мета – проаналізувати стан основних сучасних зарубіжних досліджень життєвих цінностей.

У роботі Ш. Шварца, яка присвячена основам гуманістичних цінностей [3], надано характеристику тим цінностям, які є загальними для жителів більшості країн світу. А саме: самостійність (незалежність думок та дій, вибору, дослідження тощо): стимуляція (стурбованість, пов'язана із життєвими завданнями); гедонізм (задоволення особистісних потреб); досягнення (особистий успіх, компетентність, контроль і домінування над людьми); владні устремління (соціальний статус, престиж, домінування тощо); безпека (гармонія стосунків та взаємодій між членами суспільства, суспільна стабільність); відповідне ставлення (гальмування дій, схильності до того, що може порушити взаємодії людей); традиції (прийняття традицій, ідей, звичаїв, релігій, культур); мироздатність (збереження та підвищення особистих позитивних контактів в групі, заохочення до співпраці, позитивних взаємовідносин, забезпечення внутрішньої мотивації); універсалізм (як розуміння нового, терпимість, захист природи та людей). Було розглянуто структуру ціннісних відносин, доповнення одних цінностей іншими, зверталась увага на несумісність, суперечність між метою і змістом окремих цінностей. Автор запропонував методику виміру критеріїв і тестів за дев'ятибальною системою. Дослідження відбулися упродовж 1988-2002 років у 68 країнах світу і охопили 64 271 респондентів.

Порівняльний аналіз досліджень Е. Давидова, П. Шмідта, Ш. Шварца, здійснений В. Магуном і М. Рудневим [1; 2] дає можливість побачити різницю або спільність цінностей українців і громадян інших європейських країн. Так, в українців індекс цінності «турбота про безпеку» посідає друге місце, а громадяни західноєвропейських країн визначають її останніми сходинки у ранжуванні, у порядку зниження середніх показників ціннісних індексів серед

32 європейських країн. У рангу індексу цінності «турбота про людей та природу» мешканці нашої батьківщини посідають 22 сходинку, а економічно розвинуті європейські країни — верхні рейтингові сходинки. Українці посідають нижні рангові сходинки за значенням індексу «задоволення від життя» («гедонізм»), «самостійність», «ризик-новизна», а у найбільш економічно розвинутих європейських країнах жителі визначають їх на верхніх рангових сходинках.

Порівняння рангів середнього індексу цінностей («задоволення від життя» «самостійність» «ризик-новизна») між українськими та російськими громадянами свідчить про незначні розбіжності, оскільки громадяни цих країн посідають 26 (Україна) та 28 рангові сходинки. За показниками середнього індексу цінності «самоствердження» вони займають п'яту — сьому сходинку, а за цінністю «турбота про людей та природу» українці на 22 сходинці, а росіяни — на 27. Наведені порівняння свідчать про близькість індексів цінностей громадян України та Росії. Водночас спостерігаємо, якими індексами цінностей українці відрізняються від громадян західних європейських країн.

Результати наукових робіт Ш. Шварца сприяли дослідженням життєвих цінностей на Сході, які не привернули увагу західних дослідників. Відомо, що поважання традицій, синовна благочинність є центральними цінностями для розуміння конфуціанського вчення («жень» — людяність, гуманність; «лі» — правила, норми поведінки). Конфуціанські цінності становлять собою основу китайської моралі, породження поваги до традицій, батьків, пращурів, фінансової підтримки батьків. Учені трьох австралійських університетів провели дослідження цінностей у 150 китайських студентів. За математичним аналізом Б. Маршал [6] виявлено вагу різних факторів: перший фактор — чесність і терпимість (гармонійні стосунки з іншими людьми, вибачливість і співчуття, відкритість, наполегливість, терпимість, надійність); другий — конфуційні провідні якості (лояльність до керівників, влади, альтруїзм й чистота, консерватизм, вірність жінок, повага до традицій); третій — вірність ідеалам і людяність; четвертий — поміркованість й моральна дисципліна (патріотизм, солідарність, дотримання обрядів, взаємне вітання, протидія корупції, відчуття сорому, ставлення за статусом). У той же час дослідники допускають, що з соціального, психолого-педагогічного погляду, першу групу критеріїв можливо назвати «самоуправлінням», другу — «відносини з іншими людьми», третю — «соціальною відповідальністю», четверту — «моральними принципами, житейською свідомістю». Існують інші погляди щодо вищенаведених визначень: перша група — інтеграція, друга — конфуціанство, третя — людське тепло, четверта — моральна дисципліна [5].

Канадська вчена Мерлін Тейлор у 1993 році зробила порівняльний аналіз цінностей у громадян 26 європейських країн [7] і отри-

мала результати, близькі до результатів дослідження Б. Давидова, П. Шмідта та Ш. Шварца [2].

Канадець Харвей Вайнгартен дослідив значення освіти у формуванні суспільних цінностей в епоху глобалізації. Він дійшов висновку, що в епоху глобалізації важливими є такі ознаки: інтелектуальна зацікавленість; уміння бути у злагоді з людьми різних переконань: відчуття спільності (повага до закону, приватної власності, до прав людини); дотримання традицій (можливість конструктивного реагування на зміни в житті); розуміння мети в житті (етичному та духовному житті, цінності особистості, справедливості) [8].

У 2001 році у Південно-Африканській Республіці вийшов Маніфест цінностей, освіти й демократії. Його мета: об'єднати громадян країни на основі загально визнаних цінностей. Маніфест проголошує важливими такі цінності: демократія (одна із перших фундаментальних цінностей); соціальна захищеність й справедливість; справедливість в освіті; антирасизм й гендерна рівність; людська гідність; відкритість суспільства; відповідальність; верховенство закону; поважання цінностей; примирення (порозуміння, домовленість). Зазначені цінності є частиною державної конституції, політики і програм, що здійснюються в освіті [5].

У 2003 році група австралійських освітян (В. Збар, Д. Браун, В. Березнікі) підготували для уряду підсумковий огляд цінностей виховання, в якому визначили фактори та структуру важливих цінностей, які необхідно виховувати в освітніх закладах. Толерантність і розуміння (ставитися поважливо та з розумінням до інших людей); повага (уважність, передбаченість, обговорювання й ввічливість); відповідальність (персональна, соціальна, громадянська відповідальність щодо довкілля; відмова від застосування насилля, вирішення проблем мирним шляхом); соціальна справедливість (бути послідовним й захищати загальне благо для всіх, а також юридичні, соціальні, економічні права); бути кращим (бути кращим особисто і колективно, виконувати щось краще за інших); турбота про власні та інтереси інших; солідарність і довіра; чесність (правдивість та щирість, щоб слова не розходилися з ділом; свобода (дотримання прав і привілеїв громадян, збереження балансу між правами та відповідальністю); етичність (дотримання правилами та стандартів моралі в діях, на практиці) [7].

Американські психологи Р. Тедесчі та Л. Калхун, які досліджували важливі фактори у людей після різноманітних травматичних переживань життєвих ситуацій, виділили п'ять факторів. Вони їх визначили як: «Нові можливості», «Відносини з іншими», «Особистісна сила», «Оцінка життя», «Духовні зміни» (Tedeschi R. G., Calhoun L. G. (1995). *Trauma and transformation*. Thousand Oaks, C. A. Sage.) [2, с. 274-275]. Зазначене дало змогу з'ясувати і визначити важливі для людей цінності у скрутних життєвих ситуаціях.

Дослідження духовності проводили американські психологи Д. Мартін та К. Ларлсон. Вони дали таке визначення: «Духовність — це процес, за допомогою якого особистість приходить до розуміння важливості орієнтації свого життя на щось нематеріальне, що знаходиться поза або більше їх самих <...>, що передбачає визнання вищої сили або Духа й, меншою мірою, певну залежність від неї або від Нього» [7, с. 50]. Одночасно існує й інше тлумачення: «Духовність означає віру в якусь силу, більш високу, чим та, що існує у тілесному світі, ствердження її цінності або служіння їй...» (У. Вордінгтон, Е. Курузу, М. МакКуллоуп та С. Сандаг) [11, с. 449].

Зазначене свідчить, що духовність як цінність розглядається американськими психологами дуже широко, включаючи розуміння сенсу, цілісності, єдності, трансценденції й вершини людських можливостей. Такі підходи ведуть до поєднання духовності з релігійними цінностями. На думку Р. Еммонса [2], духовні устремління можна тлумачити також як «вищі психологічні прагнення» особистості, які мають психологічну природу, яка характеризується психологічними потребами та мотивацією, — на противагу релігійному тлумаченню духовності.

Наведені дослідження дають змогу припустити: в особистісному значенні цінності визначаються як переконання людини у значущості або важливості чогось (об'єкта або явища), мети або засобу; у ширшому значенні — як базові цінності людини, що формуються як оперативні, поточні, які спрямовують життєдіяльність людини. На наш погляд, у майбутньому можуть мати перспективу порівняльні дослідження цінностей виховання у європейських країнах та країнах Сходу.

Визначення державних, соціальних, національних, освітніх, виховних цінностей має не тільки теоретичне, а й практичне значення у державній, законотворчій, політичній діяльності будь-якої країни, оскільки спрямоване на об'єднання громадян і гармонізацію всього суспільства.

Література

1. Магун В. Ценностный портрет россиян на европейском фоне // Демоскоп weekly / Институт демографии Национального исследовательского института экономики ; В. Магун, М. Руднев. — № 503-504. — 2012. — 9 марта — 1 апреля.
2. Еммонс Р. Психология высших устремлений, мотивации и духовность личности : пер. с англ. / под ред. Д. А. Леонтьева / Роберт Еммонс. — М., Смысл. — 2004. — 416 с.
3. Davidov E. / Introduction. Survey Research Methods / Davidov Eldad, Peter Schmidt and Shalom Schwartz. — Vol 6. — Kb 1.2012. — Pp. 1-2.
4. Schwartz S.H. Universal in the content and structure of values: Theory and empirical test in 20 countries / In M Zanna (Ed.) // Advances in experimental social psychology. — New York: Academic Press. — 1992. — Vol. N° 25. — P. 1-65).

5. Manifesto on Values. Education and Democracy / Foreword: professor Kader Asmal MP, Minister of Education Pretoria, July 2001.
6. Marshall B International Education. Flinder University // Jornal 1. — №2. — 2000. www.flindess.edu.au/education/iej
7. Martin J.I. (1988) Spiritual dimensions psychology / Martin, J.I., Carlson C.R.; in W.R. Miller, J.E. Martin (Eds). Behavior therapy and religions: Integration spiritual and behavioral approaches to change (pp. 52-110). New-bury Park / CA : Sage.
8. Taylor M Canadian Values and 21st Century Leadership: a presentation to Leadership Conference 2007. Leaders Moving Forward. — Saskatoon, SK. — May 1. — 2007 (invited). — P. 23-26.
9. Values Education Study: Final Report / Vic Zbar, David Brown, Barbara Berezni; ed: Carol Hooper. — Printed by Curriculum Corporation PO Box 177. Carlton South Victoria 3053. — Australia. — August 2003.
10. Weingarden H Community Values in ah age Globalization. — Ven: Yale University Press, 1996.
11. Worthington E. L. Empirical reseachon religion and psycholherapentie processes and outcomes: a 10-year review and research prospectus / Worthington E. L., Kuru T. A., McCullough M Sandage S I // Psychological Bulletin (1996). — P. 119, 448-487.

В статье анализируются жизненные ценности воспитания в современных зарубежных исследованиях. Рассмотрены такие ценности: толерантность, честность, уважение, ответственность, отказ от насилия, социальная справедливость, быть лучшим в личном и коллективном отношении, забота о личных интересах и интересах других, свобода, этичность.

Ключевые слова: ценности образования, духовные ценности, факторы, принципы, исследования за рубежом.

V. I. Mudrik

Modern Educational Values in Other Countries

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

This article reveals the values of education in the education systems of other countries. Among them: tolerance and understanding (accepting other people's differences and being aware of others; respect (treating others with consideration and regard); responsibility — personal, social, civic, and environmental (being responsible for and in charge of a course of action — responsibility for one's own actions, including the exercise of self-discipline; responsibility for the way in which one interacts and cooperates with others especially for resolving problems in constructive, non-violent and peaceful ways; responsibility for one's role in and contribution to society; and responsibility for one's own role in the maintenance and preservation of the environment); social justice (being committed to the pursuit and protection of the common good where all persons are entitled to legal, social and economic fair treatment; excellence (seeking to accomplish something noteworthy and admirable individually and collectively, and performing at one's best); care (caring for self and showing interest in, concern for and care for others); inclusion and trust (being included and including others, listening to one another's thoughts and feelings actively and creating a climate of mutual confidence; honesty (being truthful and sincere, committed to finding and expressing the truth, requiring it from others, and ensuring consistency between words and deeds); freedom (enjoying all the rights and privi-

leges of citizenship free from unnecessary interference or control, and standing up for the rights of others; ensuring a balance between rights and responsibilities); being ethical (acting in accordance with generally agreed rules and / or standards for right [moral] conduct or practice).

Keywords: *values of education; factor; principles; other countries.*

References

1. Magun, V., & Rudnev, M. (2012). Tsennostnyi portret rossiian na evropeiskom fone [Value Portrait of citizens of Russia against a European background]. *Domoskop weekly*, 503-504.
2. EMMONS, R. (2004). *Psikhologia vysshykh ustremlenii, motivtsiia i dukhovnost lichnosti* [Psychology of Higher Aspiration, Motivation and Spirituality of Personality]. Moscow: Smysl.
3. Davidov, E., Schmidt, P., & Schwartz, S. (2012). *Introduction. Survey Research Methods: Vol. 6.* (pp.1-2).
4. Schwartz, S.H. (1992). Universal in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Test in 20 Countries. In M Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology: Vol. 25* (pp. 1-65). New York: Academic Press.
5. Kader, A. (2001). *Manifesto on Values. Education and Democracy* (July).
6. Marshall, B. (2000). International Education. Flinder University. *Journal 1, 2*. Retrieved from www.flindess.edu.au/education/iej
7. Martin, J. I., Carlson, C. R. (1988). Spiritual Dimensions Psychology. In W. R. Miller, J. E. Martin (Eds.), *Behavior Therapy and Religions: Integration Spiritual and Behavioral Approaches to Change* (pp. 52-110). New-bury Park / CA: Sage.
8. Taylor, M. (2007). Canadian Values and 21st Century Leadership: A presentation to *Leadership Conference 2007. Leaders Moving Forward* (pp. 23-26). Saskatoon.
9. Hooper, C. (Ed.). (2003). *Values Education Study (Final Report: August)*. Australia: Curriculum Corporation.
10. Weingarden, H. (1996). *Community Values in an Age Globalization*. Ven: Yale University Press.
11. Worthington, E. L., Kuru, T. A., McCullough, M., & Sandage, S. I. (1996). Empirical research on religion and psychotherapeutics processes and outcomes: A 10-year review and research prospectus. *Psychological Bulletin*, 119, 448-487.